Массе а мехкий пролетареш, вIашагIкхета!

Сердало

СОВЕТСКИ СОЮЗА КОММУНИСТИЧЕСКИ ПАРТЕ НОХЧ-ГIАЛГIАЙ ОБКОМА,
НОХЧ-ГIАЛГIАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТЕИ МИНИСТРИЙ СОВЕТЕИ ОРГАН

«СВЕТ» Орган Чечено-Ингушского обкома КПСС, Верховного Совета и Совета Министров ЧИАССР

Газет арадувл 1923 шера денз ★ ЕРА, 29 ДЕКАБРЬ, 1988 ШУ. ★ № 155 (7658). ★ Мах 3 кеп.

Яхьа дневник

ЛаьрхIар кхоачашду

Дукха ха яц Сунженски района боахамий дояркашта юкъе яьржача социалистически яхье цахаддаш хьалхале лелаеш духхьал XX, XIX партсъездий цIерагIча колхозий викалаш хинна. Кхыча боахамий дояркашта вIалла моттиг «таацар» таблица тIа.

ХIанз гIулакхаш овлангара хувцаденнад. Хьалхарча ворхI моттигах ялх дIалоацараш «Победа» яхача колхоза викалаш ба. Укхазарча доярkaша дийнахьа хIара кхоабача Iаттагара 10 — 12 килограмм шура йоаккх.

Ноябрь чакхбала массехк ди дисадар колхоза ферма коллектив шийна хьалхашка латтача декхарех лоархIаьча хана. ХIанзара хьокхамаш иштта да: планагIа йоагIар 1470 тонн йолаш, 1570 тонн совгIа шура ехкай цо паччахьалкхенга. Районе цхьаь цаI боахам бац цу тайпара хьокхамаш долаш.

Ди тIехьа доккхагIа хул совхоза доахана Iул. ХIара бIаь Iатто хIанзле 86 Iасилг даьд. Из а тIеххьара боарам бац.

Дояркашта юкъе яьржача яхье хьалха ба Р. Яндиева, Л. Максимова, А Киселева, Г. Проненко, Б. Хаюрина, М. Халухаева.

Сево новкъостал ду цхьан хана тIехьаюсаш хиннача шурий-товарни ферма коллективана къахьегама толамаш даха? Эггара хьалха доакъара база тоаярах хьадаьнна беркат да из. Цу хьакъехьара дош дика къоастадаьд побединцаша.

Деша дай бац

Республикерча гIишлон организацешта юкъе даим хьалхалатташца йолаш хьайоагIар цIенош хьалдара йола комбинат. Цхьабакъда, хIанз гIулакхаш бокъонца хувцаденнад. Ди тIехьа вогIа хулаш а доагIа уж.

Укх шера де дезараш 13557 эзар сома маьха балхаш дар. Хьалхарча квартале денз гучадаьлар ДСК гIишлонхой царех лоархIабергбоацалга. ХIара дийнахьа доккхагIа хулаш доагIар планови цифраштеи бокъонца хьадаьчуннеи юкъера доазув. Цхьайтта бетта итогаша къаьгга хьахьекхар тIехьадисара боарам. ЦIенош хьалдара йолча комбината коллективо хьадаь балхаш 7346 эзар сома маьха мара дацар, е 54,2 процент. Шу дIадолалуча хана 62 эзар квадратни метр наха чуIе фусамаш дIаяла дош деннача ДСК болхлоша хIанзалца дIаеннар 43 эзар квадратни метр мара яц. Шоана гучча бесса, дукха грозненцаш бисаб дегагIозале ца хулаш.

ДСК кулгалхошта дукха бахьанаш корадоагIа шоаш нийсдалийта кхоачамбоацараш бакъдар духьа. Къаьстта леткъ уж Аргунски КПД комбината кулгалхой адресагIа, шоашца даь договораш кхоачащдара сихлуш бац уж, яхаш.

Дукха дика болхлой ба ДСК къахьегаш. Царех цхьабарий цIераш яьхача бакъахьа да аьнна хет. Дуккхача шерашка хьинаре къахьегаш хьабоагIа укхаза бригадираш Котиков, Цечоев, Асуханов, Успанов, Купченко, болхлой Татаев, Озниева, Токкаева, кхыбараш. Цар-м вIаштIехьдоал шоашта хьалхашка латта декхараш дизза кхоачашде. Кхычаргара а хьадеха деза из.

СССР 50 шу дизара цIерагIча Грозненски химически завода коллективе дика йовзаш я № 1-101 йолча цехе смена начальникалла болх беш йола Миргородская Валентина Ивановна. Карара пятилетка йолаелча денз цхьа бутт дIабахийтабац цо кулгалдеча смена аппаратчикаша планаши шоай социалистически декхараши кхоачаш ца деш. Арахеца продукци во йолаш, технологически режим телхаяь, моллагIчо а ший декхар талмастта кхоачашдаь моттиг нийсъялийтаяц Валентина Ивановнас кулгалдеча аппаратчикаша.

Нахаца дувца, уж шийна тIехьабаха ховш, цунца кхыбараш дагабовлара тIера болаш саг я В. Миргородская. Шоай цехе цхьаккха тайпара говзал яц цунна ца йовзаш, хIана аьлча шийтта шу хьалха ПТУ-1 йисте а яьккха, ше укхаза енача хана массехк шера болх бир цо аппаратчицалла, боккхагIболча новкъосташа гIо а деш. ХIаьта тахан ший йIаьхий опыт камаьрша дIайовзийт цо къонабарашта, хьинаре дакъа лоац общественни вахаре. Цудухьа Iалаьмате дукха еза из цун нешашта, чIоаггIа сий ду гонахьарча наха, хIана аьлча, шийга безам болийташ я цун аьсала оамалаш, нахацара Iимерзал.

Коммунист В. Миргородская даим а хьалхалаттарий мугIарашка хьайоагIаш хилар бахьан долаш, къахьегаме шийгара цо луча масала, цун хьинара беза мах беш коллективо хержаяр из XX областной партийни конференце делегаталла.

СУРТА ТIА: В. Миргородская.

Х. СЕРОВА сурт.

ХЬОНА, МЕЛ ЭШАР ДЕРГДА

Грознерча «Автоспецоборудование» яхача опытно-экспериментальни завода къахьегамхоша доккха дакъа лоац эрмалой мехка йохаяьча районашта новкъостал дар духьа вай, республике беш болча лоархIамеча балха юкъе.

10-ча декабре заводе хиннача субботнике мел даьккха алапи Армене гIон дIадахьийтад болхлоша. Цул совгIа, 5650 сом вIашагI а теха № 700412 йолча счете дIаденнад цар. Заводо баьккхача пайдах 20 эзар сом а цу счете дIачулургдолаш ваIад яьй коллективо.

АРМЕНЕ ХАЛКЪ

Армене яхьийта автоподъемникаш е, аьнна, лоархIаме заказ деннад заводчанашта СССР Госснаба. Из бехктокхаме гIулакх вIаштIехьдаккхара тIатеIIа болх бу В. Росляков, В. Данилов, В. Штепа керте латтача слесарий-сборщикий бригадаша, кхыча болхлоша. Декабрь бутт боволехьа даь даргдолаш да заказ.

Дуккха нах ба заводе йохаяьча районашка болх бе бaха безам болаш а шоаш болча нах чубита раьза болаш а.

— Армене хатар хиннача наха эшаш мел дар де кийча я тха коллектив, — аьлар, заводерча парткома секретара Голованов Александр Кирилловича. Из даьсса къамаьл доацалга гуш да, цар мел даьчунга хьежача.

М. АЛАДИНОВ.

ДЕГО ХЬЕХАРАГIА

— Дегашта бохам хинна тIанийцар тха берригача болхлоша Армене мохк агарах бола хоам, — аьлар Н. А. Анисимова цIерагIча Новогрозненски мехкдаьтта чакхдоахача завода парткома секретара С. Манушенкова. — Хатар хиннача хьалхарча деношка предприяте къахьегама коллектива совета, парткома, профкома инициативагIа собрани йир. Цига лаьрхIар вежарашха долча армянски халкъа могаш дола гIо-новкъостал де.

Завода ерригача коллективо цхьан дийнахьа болх баь даьккха 10 эзар сом дIахьожадир № 700412 йолча Ереванерча жилбанка счетагIа. Цул совгIа новкъостала фонде йижар ноябрь бетта социалистически яхьа итогегIа предприятена хьожаяь преми — 800 сом.

Цхьабакъда, массарел боккхагIа лоархIам болаш да аьнна, хет хатар хиннарашта мугIаререча советски наха шоашкара ду гIо-новкъостал. Масала, болхлочо Л. Айрияна цу фонде дIаденнад бетта дола ший алапи. Цу тайпара масалаш кхы а да.

Дукха ха йисаццаш заводе чакхдаьккхар донора ди. Дукха нах гулбеннабар цига. ХьаIайна цIий а вIашагIтеха кхыйола хIамаш а Армене дIаяхьийтар.

Шоашта могаш дола новкъостал дир Горячеводски УБР-а коллективо а. Цо банковски счетагIа дIахьожадир 30 эзар сом ахча. Цул совгIа, хатар хиннача моттигашка нах дIа-хьа кхувлара эша ши автобус а къоастайир. Уж Армене дIакхаьчай.

М. МУРАТОВ.

ТЕХНИКА—КИЙЧОН МУГIАРЕ

ХАЛОНАШ ЯЛЕ А...

Iан хьалхара бутт чакхбала дукха ха йисаеце а, Шалински района «Шалинский» совхозе хIанз а чакхдаьннадац кхашкара балхаш. Чуэцаш я свеклаш, бIаьстий дувча ялаташта кийчдеш да кхаш, кхехкаш да балхаш шурий-товарни фермашка, минеральнии органически удобренеш товсаш лаьтташ хьаьндеш ба арендатораш. Цига массанахьа а керттера дукъ тIалаттар техника я.

Дале а, ханнахьа дIадоладаьд боахаме техника тоаелга. Тахан шоай керттера гIулакх лоархI цох совхоза кулгалхоша, специалисташа, механизатораша.

— Ала йиш яц деррига а даккха гIалат доацаш да аьнна, — йоах совхоза механически мастерске заведующе Рядченко Иван Ивановича. — Хьаэцаргья вай ер факт. Юххьанца Iалаьмате мекъа а мела а хилар боахама инженерни служба. ХIара кварталагIа де дезар белгалдоаккхаш план оттае а «йицъелар» из. Цудухьа, бIаргаш дIа а къайла, дIадоладир оаха гIулакх. ВIалла йоацаш яр цхьайола оатхалаш. Ираза, кастта цхьадола кхоачамбоацараш дIадаха аьттув баьлар.

Кхеталуш да Иван Ивановича яхар. ДIаIемав из шийна хьалхашка латта декхараш дика довза а довзаш болх бе. Бакъахьа оттаяьча плано наьха хьинар айдеш хиларах шек вац из. Шовзткъа шу механизатора профессене дIаденнача сага цIаккха бIаргкIалара далац из дош.

— Сийлахь - боккха Даймехка тIом болча хана а цул тIехьарча шерашка а техникаца гIулакх доагIаш хиннав со, — йоах Иван Ивановича. — Боахаме цхьа трактор хилча а тамаш йора оаха. Гота говрашца, шерчашца йоаллайора. Нохара тIехьа лаьттараш дукхагIча даькъе боккхий нах, истий, кIаьнкаш бар. Цудухьа хургдар-кх техника къаьстта чIоагIа лораеш, «моза тIа ца хойташ» лелаеш хинналга. Хьажал хIанз мел йоккха пар-гIато я ахархочунга. Духхьал тха цхьан совхозе я 91 трактор, 16 комбайн, 37 автомашина, 8 силос хьокхеи 6 хьажкIаш чуэцеи комбайн, 6 свеклаш хьагулъю агрегат, 5 догIан хьисапе хий тоха машина, бIаьш эзараш сомий маьха тIехьатосса инвентарь. Из санна низ хилча моллагIйола халонаш эшалургья, моллагIйола коталонаш йоахалургья. ХIаьта йоакхо а, ца аьлча далац, йиц вай долаш долчун. Мишта кхетаде мегаргда пIелгах боаллабу гIоз миссел йола хьамча сальник, кулга тIаьрюкъе хувшал мара йоаца подшипник ца хилар бахьан долаш «Кировец» санна йола трактор пайда ца беш латт яхар. Эхь ма дий из. ХIанз когдIа мел баьккхача долаш да цу тайпара масалаш.

Инженерни служба меттахьара яларга хьежаш багIанзар Иван Ивановичи мехмастерске болх беш бола цун новкъостийи. Ханнахьа, октябра хьалхарча деношка дIайолайир цар ремонт. Из бутт чакхбалале пхи трактор кийчон мугIаре дIаоттайир. Ноябрь бетта кхы а ворхI IотIакхийтар царна. Иштта тоайир ши комбайн, дукха тIехьатосса инвентарь. Укх бетта ткъоалагIча дийнахьа тайп-тайпарча маркех йола ворхI трактор тоаяь араяьккхар мехмастерске чура.

— Уж миссел я хIанз оаха тоаеш латтараш а, — йоах Иван Ивановича, — Керда шу хьатIакхачале царцара гIулакх а дIадерзаде хьожаргда тхо. Болх кхы а сихагIа бе йиш яр, нагахьа санна «Побединское» оалача сельхозтехника кулгалхоша, болхлоша шоай декхар доаггIача тайпара кхоачашдоре. Сов кIезига да-кх царгахьара новкъостал. Хоза къамаьл, «бIубенна» деш — из да цар дер.

Шоай гIулакх дика кхетадеш, дуккхача шерашка хьинаре къахьегаш хьабоагIа нах кIезига бац мехмастерске. Царех цаI — слесарь Хамзаев Ахьмад. Ший пхи пIелг санна дика Iомаьй цо топливни аппаратура. Мальцагов Абубакар слесарь - инструментальщик ва. Цо тоаю передачай коробкаш, бензонасосаш, муфташ, меттаоттаю колодкаш. Цул совгIа, тоаяь яьннача техникана басар тохар а из ва.

Цхьан цехе чуваьлча вайзар сона Закаев Вахьид. Из арендатор ва.

— АрендагIа лелае хьаийцай аз ер цех, — аьлар цо. — Са керттера болх — аккумулятораш меттаоттаяр, кердаярашта зарядка яр, генераторашка, стартерашка, магнетошка фу хьал да хьажари царна «дарба» дари. ХIанзарчоа болх во бац.

Дукха хул мехмастерске механизатораш а. Шоай техникана ремонт яь яллалца укхазара арабовлац уж. Шоашта могаш дола новкъостал а ду. Къаьстта дика ремонт йир шоай, «болата алачашта» Цикмаев ИбраьхIима, Исламов Хаваьжа, Расуев Хьамида, кхычар.

ТIеххьара ала лов мехмастерске долча хьалех. Укхаза массанахьа лостам ба, дика болх бу котельне, корехи наIарехи шелал чуахац. СалаIара кийчдаьча цIагIа телевизорга хьажа, керда газеташи журналаши деша йиш я. Цахаддаш болх беш я кран-балка, цудухьа еза оатхалаш кулгашца хьалъийе езаш хилац наьха. Кхехкаш ба болх ерригача цехашка а.

Еррига техника кердача шера 23 февраль хьатIакхачале тоаяь яккха дош деннад совхоза мехмастерске болхлоша. ХIаьта уж цу декхарех лоархIабергхилар цхьаккха шеко яц. Цунна дола къаьгга тешал да цар таханара толамаш.

М. КАРТОЕВ.

КПСС ЦК ПОЛИТБЮРО КОМИССЕ

ДЕН ПОВЕСТКА ТIАРА ДIАЯХАНЗА Я

Мохк агарах йохаяьча ерригача объекташка дохадаьр меттаоттадеш деча балхий леламо хьагойт: тIадилла дуккха гIулакхаш шоай ханнахьа дизза чакхдахац, цхьадола дешаш юха а дувца дезаш хул. Доши гIулакхи дизза цаI хила дезарах дийцар СССР Министрий Совета Председатела заместителa, СССР Госстроя председатела Ю. П. Баталина дIахьош 24 декабре хиннача КПСС ЦК Политбюро комиссе балха заседане.

Масала, мохк агарах даьнна зе-зулам дIадаккхара хIанзарча этапа темпаштеи графикан эггара лоархIамегIа, йолча проблемай шод бастанза ба хIанз а. Транспорт сеца латтар чIоаггIа Iаткъаш да цхьайолча объекташта.

ХIана карагIдалац оттадаьча тайпара мухь тIера Iобаккха — дийнахь-бус ши эзар вагон йоассае? Керттера бахьан хьалха хиннар да — шорттига кийчду кхы тIа эша наькъаш, майдаш, тупикаш. Заседане белгалдаьккхар, Ленинакански узел эсала моттиг хилар. СССР МПС-на, Минтрансстрояна тIадиллад магистрала отделене поездаш дукхагIа дIаухийтаргйолаш хIама делга, из дара хиланза яргйоаца техника, автоматика меттаоттаелга сихдар. Вагонаш сайца латта моттигаш йийцар. Масис яхача станце йоккха сортировочни пункт хьалъяра йолча таронех дола дош ханнахьа къоастаде декхар тIадиллад машиннаькъахоштеи транспортни гIишлонхоштеи.

Белгалдаьккхар, ханна йола нах баха фусамаш, техника, продукташ, товараш дIакхачийтар санна дола лоархIаме балхаш делга транспорта массе тайпаша нийса, цхьа барт болаш тахан болх барах тийша хилар. Транспортни милицена, СССР-ен республикан МВД-на тIадиллад боахам меттаоттабеш дола балхаш деча зоне йолха эшелонаш лораелга.

Зе хиннача районашта мехко деш долча массе а оагIорахьарча новкъостало йиш хилийтар, балха заседане белгалдаьккха ма хиллара, массаза а яхар санна, биззача боараме цох пайда хьанйбаь йоаца, низ бола технически потенциал хьае. Кхыча объекташка чIоаггIа эшаш йола машинаши механизмаши цхьайолча участкашка сайца латташ хилар белгалдаьккхар. Из дош духхьашха оттадеш дац балха заседанешка.

Материально - технически ресурсаш дIа-са нийсъеча даькъе комплексни, системни хьисапе де деза гIулакх. Из ца дой Спитакскии Ахурянскии районий цхьайолча юрташка халкъа тIахьожама республикански комитет хьежача гучаяьннараш санна йола диспропорцеш хила таргда. Укхаза гучадаьннад практически пайда ца эцаш йола дукха ахканара палаткаш йолга, хIаьта боахам меттаоттабеча отрядашта хьалха а санна, эш йIайха фусамаш — юрташ, цIеношвагонаш, йIайха палаткаш. Тоъаш дац метташ, юврIаш, нах Iобувша галеш, пхьегIаш, цIагIа лелаю кхыйола хIамаш. Комиссе СССР Госснаби йоаггIаш йолча республикански органаи тIадиллад соцкультбыта объекташ дIаса нийсъяра нах бахача пункташта ханна вахара йола фусамаш а модулеш а мел эш хьажа.

Боахам меттаоттабеш балхаш деча зоне торговли а общественни кхача а дикагIа вIаштIехьбаккхара боккха теркам тIабахийтар. Укхаза белгалдаьккхар дикагIча оагIорахьа дола хувцамаш эсала хулаш хилар. Масала, дуккхача юрташка ханнахьа яхьац маьхк. Наха даа хIама телача пункташка долча санитарни хьала цIенхаштта гIа тIахьожам лоаттабе беза.

Чам болаш а тайп-тайпара а кхача лоаттабара йоакхо е еза, хIаьта балха моттигашкара Керда шу тIадоагIача дийнахьа дIагIоргбоацарашта дезача ден торговли вIаштIехьъяккха еза. ВЦСПС председатела С. А. Шалаева хоам бир, 10 декабре денз 99 эзар саг дIавахийта хилах, царех 55 эзар саг курорташка, 2 эзар саг КПСС ЦК здравницашка, иззал нах ВЛКСМ санаторешка, салоIача цIеношка а вохийташ.

Комиссе членаша, Армене КП ЦК кулгалхоша профсоюзий Ерригсоюзни штаба баркал аьлар бераш, кхалнах, боккхий нах дIабохийталга дика вIаштIехьдаккхарах. Белгалдаьккхар, бала кхаьчарашта профсоюзаша деш дола материальни новкъостал дукхагIа хулаш хилар — хIанзле 200 эзар сомал дукхагIа ахча деннад цар.

Комиссе заседане дакъа лаьцар СССР Министрий Совета Председатела заместителa, СССР Госснаба председатела Л. А. Воронина, Армене Компарте ЦК хьалхарча секретара С. Г. Арутюняна.

(ТАСС).

СССР Министрий Совете

24 декабре хиннача СССР Министрий Совета аргIанара йоацача заседане дийцар мохк агарах даьнна зе-зулам дIадаккхара массе а оагIорахьара новкъостал дара тIехьатетта йиш йоаца гIулакхаш.

СССР правительствас белгалдаьккхар Армянски ССР територе тIа мохк агарах йохаяь городаш, города хьисапе йола поселкаш, районни центраш, юрташ, промышленноста, юрта боахама, транспорта предприятеш, царна кара йола социальни сфера объекташ меттаоттаяраи хьалъяраи чIоаггIа йоакхо еш а бокккхача бехктокхаме хеташ цу тIа ерзаяь предложенеш оттаеш а ерригa министерстваш, ведомстваш, союзни республикай Министрий Советаш хилар.

Заседане къамаьлаш даьраша белгалдаьккхар Ленинакане, Кировакане, Спитаке, Степанаване, Армене кхыча нах бахача пункташка мохк агарах доха мел даьр союзни республикаша вежарашха новкъостал дареп мохк агарах хиннар дIадаккхара хьалхарча этапе санна хьахула проблемаш ханнахьа кхоачашъяреи кIийлеи тIа мара меттаотталург ца хилар. Духхьал цо йиш хилийтар наьха вахара хьалаш Iалашдеш дола дукха вIаши дувзаденна дешаш кхоачашде, хIаьта республика социально-экономически потенциал меттаоттае доладала йиш а хулийт.

Шин шера йолча хана керда хьалде деза 4 миллион квадратни метр хула нах баха цIенош, социально-культурни, бытовой, торгови лоархIам бола объекташ, 63 эзар дешархочоа йола юкъарча образоване школаш, 15 эзар моттиг йола деша даха йоацача берий учрежденеш, 4820 маьнги бола больницеш, сменагIа 8900 саг тIаэцаргвола амбулаторно-поликлинически учрежденеш шоашца а йолаш. Промышленни гIишлош хьалъяра боарамех аьлча, хьалхе а даьча лоархIамагIа 136 предприяте йохаяьй шера 1250 миллион сома маьха продукци арахеца низ бола производственни мощносташ. Бокккха низи средстваши тIаяхийта еза 150-нел дукхагIа юрташ, 35 эзар индивидуальни цIенош, 260 школеи деша даха ха йоацача берий учрежденеши, хIаьта иштта бIаьш йола производственнии юртбоахамеи объекташ бIарча е бIарча йоацаш йохаяьча юртарча моттига.

СССР министерствашеи ведомствашеи, союзни республикай Министрий Советаша оттаяь предложенеш ювцаш СССР правительствас оттадаь керттера декхар да мохк аьгача зоне хьалдеш мел дар дика хьалдайта, сейсмостойкосто дIадехараш цIенхаштта кхоачаш а деш, эггара дикагIйолча технологегIа, армянски къаман архитектура исторически куцколорити лора а еш.

Дийцача дерригача дешай хьакъехьа СССР Министрий Совето кийчдаьд хьдда дола соцамаш. Мохк агарах даьнна зе дIадаккхара дола гIулакхаш дарга дIадахийта лаьрхIад, хьалхе а даьча лоархIамегIа, 6 — 6,5 миллиард сом, цох 1989 шера — 2 — 2,5 миллиард сом. Уж затраташ лоархIаргья мохк агарах дохадаьчун инвентаризаци яьчул тIехьагIа.

СССР Министрий Совето СССР министерстваши ведомстваши, союзни республикай Министрий Советаш декхарийла йир цIаьхха Iалама хатар даларах хьахиннар дIадаккхараи мохк агарах еха Армянски ССР предприятеша социально-культурни сфера объекташ а меттаоттаяраи деча балхашка хан-ханнахьа хьежа, цу хьакъехьа хьаотташ дола дешаш оперативни порядкагIа къоастаде а.

СССР Министрий Совета заседане дакъа лоацаш хилар КПСС ЦК Политбюро член Н. Н. Слюньков, КПСС ЦК Политбюро членалла кандидат Ю. Д. Маслюков, заседани дIайихьар КПСС ЦК Политбюро члена, СССР Министрий Совета Председатела Н. И. Рыжкова.

АРМЯНСКИ ССР. 700 эзар совгIа саг вахаш вола территори дIалаьцай укхаза хиннача стихийни хатаро. Геттара доккха Iазап дахьаш хилар мохк агар городашта Ленинакана, Кировакана, Степанавана.

СУРТА ТIА: Спитаке латта медицински палаткаш.

Р. АТАЯНА сурт. (ТАСС).

ПЛАН—ХАНАЛ ХЬАЛХА

Геттара дика хьокхамаш гойташ хьабоагIа Сунженски района XIX партсъезда цIерагIча колхоза хьайбаш леладераш. Паччахьалкхенга шура йохкара шера план 16 декабрь хьатIакхоаччаш яь яьккхар цар. Цу дийнахьа ехкар задани 3600 тонн йолаш 3637 тонн шура.

Уж толамаш дахийтараш ба эггара хьалха Толмачева Людмилас кулгалдеча цхьоалагIча фермера дояркаш М. Даутова, Н. Сугакова, А. Муцольгова, Р. Даненко, Е. Кочергина, Тогилов Умалата кулгалдеча шоллагIча фермера А. Белискиева, З. Полтаева, А. Беноева, кхыбараш.

М. Даутовас, масала, хIанзле хIара кхоабача Iаттагара 4210 килограмм шура яьккхай. Районе эггара лакхагIа бола хьокхам ба из. Йиъ эзар килограмм гаргга яьккхай социалистически яхье шоллагIа йолаш хьайоагIача Н. Сугаковас. Царел дукха тIехьа ца буcаш хьабоагIа лакхе цIераш яьха кхыбола дояркаш а.

КарагIдаьнначох кхоачам баь Iе дага а бац цу колхоза хьайбаш леладераш. ЛаьрхIад паччахьалкхенга шура йохкара карарча пятилетка диъ шера план тIадоагIача шера 1 июль хьатIаотташ яь яккха. Дагалаьцар кхоачашдара дика лард а еллай. Хьайбаш Iангара дахара, уж рационагIа кхабара май бутт юкъекхаччалца тоъаргдолаш да Iалашдаь доакъар. Дика тоаяь я фермай помещенеш.

Х. МАГОМЕТОВ.

ПАРТИЙНИ ВАХАР: ПЕРЕСТРОЙКА НАЬКЪАГIА

БАХЬАНАШ А ЦА ЛЕХАШ...

Цхьа шу хьалха хиннача шоай собране Сунженски района Кирова цIерагIча колхоза коммунисташа йийцар перестройкана кулгалдара парткомо беча балхах йола отчет. Цига цар белгалдаьккхар, КПСС ЦК апрельски (1985 ш.) а цул тIехьагIа хиннача а Пленумий решенеша дIа ма деххара шоай партийни комитето болх ца белга, паччахьалкхен заданеш кхоачашъяра коллектив оарцагIъяккха цунна вIаштIехьа ца даьннилга, боахама ерригача подразделенешка къахьегама керда формаши методаши юкъейоалаелга Iалаш ца даьлга, колхозхой шура, ялат, баьцадаараш дохкара планех лоархIа ца белга.

ГIулакхаш цу тайпара ледара лелара бахьанаш долчча бесса хьагучадаха, болх тоабара наькъаш лаха, ерригача партийни организаце а хIара коммуниста а авангардни лоархIами денали айдара динза дагрдоацар де, аьнна, ваIад йир. ХIана аьлча, дош иштта оттаде бокъо йолаш бар коммунисташ: шоай декхараш цIена кхоачашду, гонахьарчарна масал а телаш къахьега коммунисташ колхозе кIезига бацар. Производстве хьалхалаттарий партийни йоакхо яр, цар опыт, балха методаш а приемаш а дуккхача наха дIайовзийтар геттара лоархIаме долга кхетадора коммунисташа.

Цу хана денз шу даьннад. Фуд цу юкъа де карагIдаьннар? Укх пятилетка кхоалагIа шу мишта чакхдоаккх кировцаша?

Колхоза председатела Ведзижев Батыра яхачох, дикагIча оагIорахьа цхьадола хувцамаш хиннад боахаме. Масала тIеххкхоачашъяьй ялат, дулх, тха дохкара паччахьалкхен заданеш. Нагахьа санна укх тIеххьарча шерашка эггара дукхагIа лой а 800—900 тонн шура мара дIатийннаеце, укх шера 1170 тонн дIалургхиларах шек бац укхаза. Халахете а, шура йохкара план кхоачашъяра дIа ца луш юссаргья шовзткъа тонн.

Колхоза кулгалхоша, парткомо, специалисташа дика кхетаду юртбоахама производство дIахо дегIайоалаелга, долче, Кхачан программа кхоачашъеча алсамо дакъа юкъехьолга арендни а дезала а подряда шерра никъ хьабелларца дувзаденна хилар. ФуннагIа дувце а, йоахар цар, лаьттан тIа а фермашка а къахьегараш шоаех бизза дай лоархIаш ца хуле сихха дIахьалхашкахьа дохалургдац вай.

Къайла санна кхухьаргда, арендни а дезала а подряд юкъекхухьилга низкъало лийннад Кирова цIерагIча колхозе. Из керда гIулакх хьатIаэца раьза бараш атта нийслацар. Фуд дикагIа — механизаторалла болх барах хIара бетта ийду алапи да е бухсхоццача кхаьчача хурггдар фуд а ца ховш лаьтта хьаэцар да ца ховш, шекбувлар нах.

Хетаргахьа, хIанзчул тIехьагIа уж шеконаш дIаяргья. ХIаьта цунна «бехке» ба вежарий БалкоевгIар Iалихани Назири. Дезала подрядагIа укх шера цар езткъе цхьайтта гектара тIа ялатийна лаьрхIа хьажкIаш хьалкхеяьй. Укх тIеххьарча шерашка колхозе цIаккха ца кхеьча тайпара а кхееш. Вешта аьлча, планал диазза дукхагIа! ХIара бетта ийдаь аванс доацаш, иштта дика къахьегарах укх цхьан сезонагIа Iалиханаи Назираи деннад 18100 сом.

ХIаьта кхаь гектара тIа хохаш кхебаьча Томова Розас а тIеххкхоачашъяьй шийна оттаяь задани. Кхаь-бинъ бетта болх баьча цунна а, аванс доацаш, 1900 сом деннад.

— Дезалех а баьнна гаьнна дIа ца ихача а ахча даккха йиш йолга хьахьекхар вежараша БалкоевгIари Томовасеи, — йоах колхоза парткома секретара Сборная Татьяна Алексеевнас. — Цудухьа хьатIадоагIача шера арендагIа болх бе безам бараш дукхагIа хиннаб. ХIаьта царех цхьабарашца хIанззе договораш оттадаьд колхоза правлене. Масала, Исаев Илеза тIачIоагIъяьй 433 гектар. Цу тIа цо кхебергба гурахьа був мукх, кIа, ялатийна лаьрхIа хьажкIаш. Вай лакхе вийца Балкоев Iалихана 100 гектара тIа гурахьа дув кIаи 365 гектара тIа ялатийна хьажкIаши лелаергья. Кхыча арендаторашца а договораш оттаде кийчлуш да тхо.

Ма хулла дукхагIа нах кердача тайпара болх бара юкъеоза гIерташ колхоза правленеи партийни комитетои хьийга къа зехьа дайнадац. Нагахьа санна хьайбай боахаме арендни а дезала а подрядагIа къахьегаш укхаза цхьаккха саг хиннавеце, хьатIадоагIача шера дулха кхаба нахага дIалургья 120 сиргIилг. Царех шовзткъе иттитт лелаергья коммуниста Котиев Бакиреи Хаджиев Хьамзатеи, хIаьта 20 сиргIилг кхоабаргья Бачалов Мухьмада. Деп-бус юкъера лаьрхIача ворх бIаь грамм дулх тIакхетийта а дIачулуча хана хIаране дозал 400 килограммал кIезигагIа доацаш хилийта а дош деннад арендатораша. Уж мел эшача доакъарца Iалашбелга колхозо шийна дIатIаийцад.

Иштта дукхагIа хургба дезала подрядагIа баьцадаараш кхедергдараш а. Масала, колхоза 700 центнер хохаш, дукха помидораш, кхыдола баьцадаараш дIалургда цар.

Колхоза партийни организаце учете латт 38 коммунист. Вешта аьлча, берригача колхозхоех хIара иттлагIвар партиец ва. Хьайбай боахаме къахьегаш ба коммунисташ Рыбалко Мария Александровна, Нохч-ГIалгIай АССР Лаккхехьарча Совета депутат Газдиева Заьлмаха Зейнап, скотник Албогачиев Ахьмад. Уж ба цхьоалагIча МТФ-е. ХIаьта кхоалагIча ферме — цун заведующи Латыров Iаддалий Ахьмад, скотник Алдамов Сазбика Руслан, хьакхий ферма заведующи Дежина Александра Сергеевна.

Ала деза, царех хIаране шийна тIадилла декхар дизза кхоачашде, гонахьарбараш шоашта тIехьабаха, производственни дисциплина чIоагIъе гIерташ къахьегалга. Хьаэцаргья вай, масала, парте член Рыбалко Мария Александровна. Цо дояркалла болх бу ткъаь шийттала гIа шу да. Укх шера план 2400 килограмм йолаш, хIара Iаттагара кхо эзар килограммал совгIа шура йоаккхаргья цо. Колхозе меттел, ерригача районе а толашагIболча доярких лоархIаш я Мария Александровна.

— Цун эггара дикагIйола оамал я, — йоах парткома секретара, — уллув боахкачарна цаховр дIахьеха, эшачоа гIо де из кийча хилар. ХIаьта доагIар хьадех ший новкъосташкара дийха ца Iеш, колхоза кулгалхошкара, специалисташкара.

— ДIайха дешаш ца аьлча Iелац со, — дIахо дувц Татьяна Алексеевнас, — дуккхача шерашка доярка хиннача а хIанз ферма учетчик йолча а Газдиева Зейнапах. Балхах дог лазаш, дешара тIакхувш я из. Зейнапа яьккхай юртбоахама техникум, хIанз институте деша яха кийчлуш а я.

Лакхе вай ма аллара, керттера специалисташ ца лаьрхIача, ялх-ворхI коммунист мара вац колхоза хьайбай боахаме болх беш. ХIаьта тахан гIулакхаш эггара низкъала латта а, долче, партийни комитето эггара дукхагIа теркам тIаахийта беза а моттиг я из. Масала, укх тIеххьарча массехк шера паччахьалкхенга шура йохкара заданеш кхоачаш ца еш хьабоагIа кировцаш. Планал дуккха а дукхагIа да шурий центнерага дIадодар.

МалагIаш да цун бахьанаш? Уж кIезига дац. ХIара шера яхар санна вIаштIехьдалац эшшача бoaраме а бебе а доакъараш Iалащде: йол хилча силос хилац, ча хилча йол хилац. Цхьа шу йокъал этте доагIа, вож — сов дукха догIаш делхаш. Сентябрь бетта хиннача отчетно-хоржамий партийни собране ший доклада тIа парткома секретара ма аллара: «Ер шу геттара хала хилар, каст-каста дийлхача догIаша, хьийкхача михаша ка бола ялат хьувкъаде вIаштIехьа далийтанзар. ХIара гектара тIара план 23 центнер йолча, чуденар 13,3 центнер мара хиланзар». Цунна тIеххьа докладчико мукIарал ду: «Вай тIах аьнна хиннадаларе, тахан-кхоана яхаш ха дIаяхийта ецаре, гIулакхаш иштта ийрча хургдацар. СезонагIа 272 гектар чуэца езаш яр вай колхозера хIара комбайн, хIаьта нормагIа йоагIар цул бIаь гектар кIезигагIа я. Долче, ялат чуэца техника эцанза яргьяц колхоз».

Укхаза хаттар: хургдар хинна даьлча, довргдар дайна даьлча мара дага хIана доханзар, масала, ялат чуэца комбайнаш кхоачам боллаш йоацилга? Шеко яц, догIаш дийлхадале а мух хьийкхабале а (цига цхьаннахьа хинна мича Iийнад из) ялат дикка дукхагIа чудена хургдар, сентябрь беттага а ца хьежаш, цу деша йоаггIача хана йоакхо яьяларе.

Цхьаькха а да белгалдаккха дезаш. Хьайбай боахамерчул а кIезига коммунисташ ба ялат кхедерашта, механизатораштa юкъе. Цхьа тракторист, комбайнер вац парте член волаш! Цудухьа партийни влияни йоацаш бус кхашка къахьегараш. Лакхе вай ма аллара, 38 коммунист ва колхоза партийни организаце учете латташ, хIаьта царех 12 саг пенсионер ва. Вешта аьлча, керттера специалисташ а контора болхлой а дIалаьрхIача тахан колхозе тIагIертта къахьегаш ткъаь ялх коммунист мара вац. Цудухьа дуккха лоархIаме моттигаш юс коммунистий влияни йоацаш. ХIаьта комсомолец а ворхI мара вац бIарччача колхозе.

— Фуд цун бахьан, хIана нийсденнад цу тайпара гIулакх?, — аьнна, хаьттача, парткома секретара аьлар:

— Шеко яц, боахама гIулакхаш дуккха дикагIа леларгдар, нагахьа санна хIара ферме, бригаде, участке, коммунисташ дукхагIа хулга Iалашде вIаштIехьдаьлча. Кхо бутт мара бац со парткома секретарь йола. Цудухьа цу даькъе хайра хIама де кхийнадац.

М. МУСИЕВ.

«Чечингтрикотажбыт» яхача производственни объединена чуйоагIаш я «Элегант» яха ателье. Шоай гIулакх дика довзаш, доккхий хьокхамаш гойташ къахьегаш дукха нах ба цу коллективе. Масала, вязальщица Ханакина Валентина. Из лакхарча класса мастер я. Ший дийнахьара нормаш 150—180 процент кхоачашъю цо. Дукха тIехьабисац шоай нешийна вязальщицаш Ижиева Iайшет, Исраилова Кока, Цадаева Дина, Ирезова ПаьтIамат, догамаш деш йола Яхъяева Яха, кхыбараш.

«Элегант» дукха нах латта моттиг я. Заказчикаш раьза ба цун коллективо беча балха. ХIаьта заказаш дукха хиларга хьежжа аттагIа хул паччахьалкхен планаши тIаийца социалистически декхараши кхоачашде.

СУРТАШ ТIА: В. Ханакина, А. Ижиева, Я. Яхъяева, К. Исраилова, Д. Цадаева, П. Ирезова.

И. ПЛИЕВА сурташ.

ДУКХА БЕРАШ ДОЛЧА НОАНОШТА «МАТЬ-ГЕРОИНЯ» ЯХА ЦIИ ЯЛАРАХ ДОЛА

СССР Лакхехьарча Совета Президиума

УКАЗ

«Мать-героиня» яха орден а луш «Мать-героиня» яха цIи лойла итт а кхы дукхагIа а бер даь, уж хьалкхе-даьча ноанoшта:

Нохч-ГIалгIай АССР гIолла

Албогачиева Идриса Баьнатена — цIен - нанна. Наьсарен район.

Бутаева Захрена — Орджоникидзе цIерагIча колохоза колхозхочоа, Ножай-Юрта район.

Гагиева Жабраила Фасимана — цIен-нанна, МагIалбика район.

Даудова Аймана — «Лермонтовский» совхоза болхлочоа. Ачхой-Мартана район.

Дугаева Хьалимат Насрудиновнана — цIен-нанна, город Гудермес.

Жантемирова ИсмаIалий Айзана — болхлочоа, город Гудермес.

Оздоева Тухана Хьанифана — цIен-нанна, МагIалбика район.

Осканова Хьамзата ПаьтIамата — цIен-нанна, Наьсарен район.

Татаева Хьалимата — гIулакхерча сага, Грозненски район.

Хатуева Розайна—«Ореховский» совхоза болхлочоа, Ачхой - Мартана район.

Цечоева Ахьмада Зарима—цIен-нанна, МагIалбика район.

СССР Лакхехьарча Совета Президиума Председатель М. ГОРБАЧЕВ.
СССР Лакхехьарча Совета Президиума секретарь Т. МЕНТЕШАШВИЛИ.

Москва. Кремль.
1988 шера 20 декабрь.

ЮРТА СИЙ—ЮРТХОЧУН СИЙ

Укх тIеххьарча хана, атта саг дIадийца варгвоацаш доккхий хувцамаш хиннад Экажкъонгий - Юрта. ДIа-хьа мел хьежача гуш да керда хьалдаь доккхий кирпишкий цIеног. Цхьа цIа хургдац хIанз гонахьа, къаьнарча IаьдалагIа, саьргий карт йолаш. Хоза хьалъяь кирпишкий карташ я хIара ковна гонахьа. Нагахьа фусам хургъяц юрта шоай доалахьа легковой автомобиль йоацаш а. Гази, хийи юрта чакхдаьнна-м дукха ха а я. Лоацца аьлча, тоалуш, хозлуш латт юртахой вахар. Из деррига а, вайна ховш махиллара, цахаддаш парте а правительствас а юрташта еш йола йоакхо я. Цох дика кхеташи, дег тIара доккхал деши ба Экажкъонгий-Юртара нах.

Из деррига а дика да. Цхьабакъда, кхоачамбоацараш а дац юрта кIезига-м. «ДIаоалаш къахьа дале а, бакъдар нийсагIа да», оалаш мадий. Цудухьа, юха а белгалдоакх аз из дош: дукха я юрта хIанз а къоастайинза проблемаш. Укх статья тIа са дувца безам ба царех дукхагIа лоархIам болчарех лаьца.

Ховш махиллара, Наьсарен районе меттел, ерригача республике а йоккхагIйолча юртех цаI я Экажкъонгий-Юрт. Таханарча дийнахьа цхьайтта эзар совгIа саг вах укх юрта. Вешта аьлча, цхьа эзари бархI бIаьи гаргга фусам я из.

Шин даькъагIа екъаенна улл Экажкъонгий-Юрт. Из екъаяьй юрта юкъе Iододача Шолжо. Цудухьа оал юртахоша «Шолжал дехьеи», «Шолжал сехьеи».

Эггара хьалха са белгалдаккха безам бар фуд аьлча, тахан цу Шолжал дехьа болх беш массехк тика я, цаI юххьанцареи, шинъ юкъереи кхоъ школа а, цул совгIа, швейни объединене филиал, иштта цхьацца кхыйола соцкультбыта объекташ а.

ТIаккха, Шолжал сехьа фуд? Цхьаккха а дац. Духхьала юххьанцара цхьа школа еце, кхы хIама яц цигахьа. Вай хана, иззал адам дахача метте, е зIамига а, е йоккха а, цхьа тика йоацаш хул аьнна, хезадий шоана, хьамсара газет дешархой! Цхьа цIилоторгий пачка эца езаш хуле, Шолжал дехьа ваха веза. ХIаьта, мел ваха веза оаш яхий, ши километр гаргга-м ба цига гIаш бе беза никъ. Кхы дIахо дувца эш аьнна, хетий шоана цу хьакъехьа?

Тхьовра, аз лакхе хьоахаяь цхьа юххьанцара школа я Шолжал сехьагIа. Кхо класс чакхъяьккхачул тIехьагIа, йиълагIча классе Шолжал дехьа аха деза цу берий деша. ХIаьта, цар бе беза никъ, аз лакхе белгал мабаьккхабий.

Шийлача дийнахьа дуккхазза тIакхаьчав со автобус сецача остановке «гаре» эга а деш автобусага хьежаш латтача берашта. Назранера хьауха маршрутни автобусаш сеций ала оаш цу остановке! Наггахьа, саг тIера Iоваккха аьнна, сецачо а дIабига тугий ала оаш уж кагий дешархой! «Чехка довлалаш тIера Iо, со тIера Iо а ца воалийташ». Уж дешаш хул шоферашкара каст-каста бераштa хьахозаш. Уж мискаш шел а бале, кхы де хIама а доацаш, шортта новкъа Iоболалу. Фу дергда цар, кхы уж саго теркал беш ца хилча? Цхьабакъда, цу тайпарча шийлача дийнахьа уж бераш автобуса тIера Iодоахаш бола шоферий дегаш цу шелалал дуккха а шийлагI-м да! Кхы мел дар дIадаьлча а, шоай цIагIара бераш дагадохац-хьогI царна цу миноте?

Ши бIаь совгIа бер да тахaнарча дийнахьа Шолжал сехьара Шолжал дехьа деша ухаш. Адам миссел машин ма йий хIанз новкъа. Цул совгIа, массане а йоагIача бокъонегIа а мича «хехк» уж. БIарг тIа ца соцаш йоагIа хийла машин тIехъэкх цу бераштa юхе гIолла. Берий а, вешта аьлча, гIашлой а машиний а никъ цаI мара мичаб. Цул совгIа, из а мел готта ба ала оаш! Нагахьа санна, цхьан оагIорахьа хинна а, тротуар цига баларе а цхьа гIулакх маларий.

Цу йоккхача юрта, Шолжал сехьа а Шолжал дехьа а, е берашта а е транспорта а хетаяь цхьа знак сага гой, аз мел дувцар харц да шоана. «Тха шуца а гIулакх дац, е шун тхоца а гIулакх дац», аьлча санна, шоай хьаштдолча тайпара лелаю цу новкъа дуккханеша шоаш машинаш. Царга хьожаш а, е царца бала болаш а, цхьа дегI а дац юрта. ТIаккха из йий цхьа проблема?

ХIанз ювцаргья аз шозлагIйола проблема. Тешаргдий шо, укх кхаь бетта юрта бувзама отделенера телефон болх беш яц аьлча? Шо теше а ца теше а, иштта долаш да-кх шоана из. ТIаккха, Юрта Совета исполкомера телефон йий болх беш? ДIахатта оаш цу исполкома председатель йолча Л. Сакаловайга. Цул совгIа, цу юрта цхьанна школе а бой ала оаш телефонаша болх!

МассагIа хул вахача метте. Дага а доацаш хатар кхаьче а дукха моттигаш ма нийслой. Из тайпа моттиг нийсъелча фу де деза юртахоша? Районе телефон дIакхачарга даха дог мичад. Нагахьа дийнахьа из тайпа моттиг нийсъелча-м цаI хургдар: е лоалахо волча ведда а, е дIанийккха гIаш дIаваха а. Коа машен йолчун а кIеззига аттагIа хургдар из. Е из а вож а доацачо фу де деза? Лоалахошка а ведда, хьо телефон тоха эттача, цIена бакъда-кх шоана из. Назране коммутаторе багIараша из трубка хьаэцалехьа, шозза гIаш цига дIа а ваха юхавоагIаргва цигара! Нагахьа санна, аьттув а баьнна, уж хьога хьайист хилча а, вай дезараштa махилда цар деш дола гIо а. Царех саго цу трубка чугIолла хьона цIогIа тIахьакхача, духхьала корта лаза а баьле, бIогора воагIа.

Цул совгIа, цхьаькха а да белгалдаккха доагIаш. Таханарча дийнахьа дукхагIйолча фусамашка телефонаш я юрта. Аз-м яхац уж харцахьа я а, е бакъахьа йийхкай а. Из шоашта дикагIа ховргда бувзама болхлошта. Со ала воаллар-м кхы дар да: юрта массе а организацешкара телефонаш «салоIаш» латташ хилча, цхьаццаболча наьха цIагIара яраш, цIаккха «кIаьд» а ца луш мабой из болх! ТIаккха, из а проблема яц?

КхоалагIйола проблема. ХIанз укх сахьате, цаI дошкольни учреждени яц цу йоккхача юрта. Цхьан хана, цхан юкъа болх беш хилар совхоза центральни усадьбе берий беш. Из дIакъайла а кукле зама я. Цхьаккха луш пайда а боацаш, Iалаьмате воча хьале а йолаш латташ я из чухинна здани. Юрта цхьацца йола школаш кхаь сменагIа болх беш я, шоашка цIеной паргIато ца хилар бахьан долаш, хIаьта, вIашкара яь из здани хIанз юрта «музей» а хинна дIаэттай. Цхьа дегI дац юрта меттел, районе а, из здани юха метта а оттаяь, цох пайда эцаргбола никъ лахара хьакъехьа дош оалац. Е берий беш а юрта ца хилча, е яслеш а цига ца хилча, тIаккха фу де деза Iурра денз сарралца балха боахкача дуккхача берий даьш-ноаноша? Из а я-кх сога хаьттача, йоккхагIйолча проблемайгIа цаI.

ХIаьта, йиълагIйола проблема. Из а кхы кIезигагIа лоархIам болаш яц. Цхьаккха тайпа теркам боацаш битаб укхаза юртара хьехархой. ДоаггIача бесса кхоачашдац цар хьашташ. БокъонегIа царна йоагIа продукташ, кхы эшар дIакхачийтац ший ханна. ЗаконагIа шоашта Iаьдало хьахьожадаьр доаггIача бесса, ший ханна дIакхачийта мегаций царга? Из проблема а кIоаргга уйла е езаш я.

Кхы а дукха я юрта уж тайпа проблемаш. Уж йийца-м, атта варг а вац. ХIаьта, таханарча укх сай статья тIа тIеххьара белгалйоккхаргья аз цхьаькха цхьа проблема. Цу юртарча медицински учреждене хиннар, цкъарчоа цецваьннача вусаргва. Цкъадале, больница я алар эхь долаш я из здани ше, шозлагIа-дале, кIалвисача сага де гIо-новкъостал долаш бац цигара лораш. ХIана аьлча, е молхаш а, е медицински оборудовани а, е дIахо кхы мел эшар а — цхьа хIама дац царга. Доацар — даим доацаш хиннад, тIаккха цар фу бехк ба, эшаш бола кхоачам шоашка боацаш хилча.

Доккхий хувцамаш да вай мехка укх тIехьарча шерашка хулаш латтараш. Массехк шу хьалха ер иштта хургда аьлча, саг ма тешарг а вацар-кх! Йоккха бокъо а, паргIато а я вай парте а правительствас а, советски адамашта еннар, Лаьтта, заводаш, фабрикаш, лоацца аьлча, деррига а къахьегамхошка шоашка дитад. Иззал тахан воашка бокъо хилча, воай метте мукъагIа доал де мегаций вай! Ца дой а хано дIа-м дехаргда из доаггIача бесса.

М. МУТАЛИЕВ,
тха соб. корр.

ДИКАЧА НАХАХ

БЕРИЙ ДОТТАГIА

Ужахов Къамбулата цIи шаьра йовзаш я ерригача Наьсаре. Йовзаш хиларал совгIа, езаш а я. Сона хетаргахьа, ага ухка зIамига бераш деце, атта саг хургвац из ца вовзаш йоккхача районе. Цу кагийчарна юкъе а хийла бер хургда бIаргавайча из вовзаргволаш, меттаца хьаала ца моге а...

Районни больница берий отделене заведующи ва Ужахов Къамбулат. Дукха ха я цу отделене цо кулгалду. Лорал цо болх бу-м, дувца а мича эшар.

Цхьан дийнахьа цу отделене нийсвелар со. Iуйрийна из балха хьавена ха яр из. Сов цецваьнна, сайна мел дайнар дицделар сона цхьан юкъа. Дуккха ха арахьа а яьккха, вIалла дага а доацаш, цIаьхха цIаккхаьчача даьна гонахьа хьувза бераш санна, ший кабинете дIачу ваха а ца вуташ, цунна гонахьа кхесташ дар цига дарба деш дада бераш. Царех хIара бер хьаьста чакх а ваьнна, массанега а бийса мишта яьккхай а иштта кхы дола хаттараш а даь ваьлча мара царцара дIакъастанзар цар доттагIа. ТIехьагIа гучадаьлар, цох отделене «берий доттагIа» оалаш хилар.

Йоккха я Къамбулата балха опыт. КIоаргга Iомаяьй цо балха говзал. Хетаргахьа, цкъа из берага хьажача из кизга тIа даккха ца дезаш, нийса хул цо цунна оттаяь диагноз. Цхьа лоадам боаца зIамига унахой-м, цо молха а ца эшаш, дешашца а берзабу. Цу хьакъехьа дукха а масалаш доаладе а йиш яр.

ЦIаккха сона дицлургдоаца, сайна дайна цхьа масал доаладергда аз. Из дар массехк шу хьалха. Цхьан дийнахьа, Iалаьмате воча хьале а долаш цхьа бер доаладир отделене. ХIаьтта балха ди чакх а даьна, чуваха кийчлуш вар отделене кулгалхо. Цхьабакъда, халат хьа тIа дувххал мара, кхы ха йоаянзар лоро. Наьна бIаргех Iоуха уж шийла хи тIадамаш дика кхетадора цо. Цул тIехьагIа, массехк сахьат даьккха хургдар цо деррига шийниз-хьинар тIадахийта, цу берах воаллаш. ДIаоарцагIа баьхар отделенера берригa болхлой. Лазара корта хьа а лаьца, цу минота дIадоладир, кхоаненга а ца доаккхаш, бера эша дарба. Маьхий а теха, иштта кхы эша молха а молаяь Iодужадича, йоккха юкъ ялалехьа, тхьайса дIадахар из зIамига бер.

Бер тхьайса дале а, лор-м чуваханзар. Кхы а тоъал ха яьккхар цо цунна юххе вагIаш. Цул тIехьагIа йоккха юкъ ялалехьа цIаьхха Iаршинг даьлар зIамигача унахочунга. Цу хана аз зийнар фу дар аьлча, велакъажар даьлар лора юхь тIа.

— ХIанз паргIата хила мара езац хьа, из Iаршинг даларга сатувсаш вагIар хьона со тхьовра денз, — аьлар цо, ший камаьрша оазаца бера наьнага. Сенца ийза варгвар из лор цу къонача кхалсага гIоздаьннача деген, сийрдадаьниача бIаргийи мах! Цудухьа дар аз лакхе «ЦIаккха дицлургдоаца масал» алар а.

Мел нийсъеннай Къамбулата къахьегама новкъа уж тайпа моттигаш? Мел къийсад цо Iоажалца, цох бераш кIалхара доахаш? Дукха моттигаш нийсъеннай цун балха тIа, «хIанз дIадаьлар-кх цун дар», аьнна берий даьштеи —ноаноштеи хийттача ханна, вIалла дага а доацаш, цо царна «шозлагIа вахар» луш.

— Сона хац хьона из фуд, берел дукхагIа сона дезаш цхьа хIама дац-кх укх лаьтта, — йоах Къамбулата, дег тIа кулг а дехкаш. Царцара къаьста доаккха ди шера нийсса хул-кх сона!

Бакъда, шийх а ший балхах а хIама аланзар цо. Духхьала — берашцара ший безами, царца ший чIоагIденна доттагIал, дIахо ший вахаре из мара кхы никъ хург ца хилари — из дар-кх цо дийцар дика тоъал ха йоаккхаш тхо дагIаш.

Вайна массанена а дика довзаш цхьа эрсий кица да: «Хьо малав ховргда сона — хьай доттагIа малав Iа хьаоале», яхаш. Иштта, Къамбулат малав, из фу лор ва ховргда, цун доттагIашка, новкъосташка, иштта, из вовзарашка дIахьаттача. ЗIамигеи — воккхеи цхьа болхло хургвац йоккхача цу больнице из ца лоархIаши, цун сий ца деши. Цох тешал дир сона райбольница керттерча лора М. Котиевс а.

— Сога хьаттача, тха дикагIболча лорех цаI ва из,— аьлар цо. — ХIанз укх сахьате цул дикагIа специалист тха районе а вац. ЦаI из да. ШоллагIдар фуд аьлча, сагага шийга дилча, дика саг ва из ца оале, кхы цох ала хIама а дац са. Цхьаккха а хало къовсаргйолаш вац, из шийгара гIо-новкъостал эшача метте. ХIаьта, берашца из миштав, вIалла сога ца хьаттача а, гуш мадий...

«Цхьа хало йоацаш атто а хиннаяц» оалаш да. Халонаш кIезига йолаш даьккхадац из тешал цо а. Къайле яц, массанена а товр даь атта саг варгвац. Нах тайп-тайпара мабий. Цхьавар дIакхеташ хул шийга яхачох, кхывар ший оамал йолаш хул. ТIаккха, атта мичад, цу тайп-тайпарча нахаца тарвала а, царца болх бе а. Хийцца ала йиш я аьнна, хетт сона, Къамбулат цатовш, цун мотт тар ца луш, цхьа саг ма вац из вовзачарех, аьнна.

ДIаух шераш. Ханаш а хувцалу. Даим хилда аьнна хьакхелла хIама дац цхьаккха а. Масса долча хIаман ши-ший ха я. Цох дика кхеташ ва Къамбулат. Цудухьа, цун хIанз керттерча декхарех цаI — къонача специалисташта ший опыт, балха говзал дIаялар да. Ерригa ший мукъа ха царца дIакхухь цо. Цудухьа, белгалбаьнна хувцабеннаб хIанз цун отделенера къона специалисташ. Дукха «къайленаш» яйзай царна шоай «тхьамадагара». Цар цох Iалаьмате доккхал а ду, царел чIоагIагIа доккхал — цар «тхьамада» а ду.

Гуш да, деррига ший вахар Къамбулата берашта хетадаь хилар. Йоккха тIехьале я цо шийна яьр. Цо укхаза болх беча хана денз, эзараш бераш дерзадаьд цо. Эзарий дай-ноаной дегаш гIоздаьхад цо. ТIаккха, кхы малагIа хургья цул йоккхагIа тIехьале!

ТIеххьара, Наьсарерча деррига берий цIерагIа, Кердача шераца дег тIара хьо даькъала вувца лов сона, хьамсара берий доттагIа!

М. МАГОМЕТОВ.

КЕРДА ПРОДУКЦИ

Ховш ма хиллара, дуккхача наха керда шу деадеча бус электрически лампаш дIа а йоайий, кIерамаш хьалсог шоай цIеношка, квартирашка. Из де ловш бараштa дика совгIат даьд СССР 50 шу дизара цIерагIча Грозненски химически завода халкъа эша товараш хьадеча цеха болхлоша — парафинови кIерамаш хьаду оборудовани дIа а оттаяь, продукци арахеца болабеннаб уж.

— Юххьанца сахьата 612 кIерам арахеца мара аьттув балацар тха, — йоах цеха начальника В. Иванова. — цхьабакъда, цхьацца технически эргалонаш йича, из боарам шозза хIана бац аьнна алсамбаккха таро хилар. Сона хаац аз, хIанз тха цехе латта кIерамаш хьаду машина вай мехка йолаш ярел массарел дукхагIа продукци хьаеш я.

Кхы а цхьа хIама да заводчанашта тоам беш. Керда продукци накъаяьннай мохк аьга хатар хиннача Арменерча наха новкъостала дIахьожае. Цига дIабахьийтаб 14 эзар кIерам.

Хьинаре болх беш ба цехе мастер Ю. Шевелев, болхлой А. Плесова, Г. Самсонова, дуккха кхыбараш.

А. ЗАМИДОВ.

КОЛЛЕКТИВА ТОЛАМАШ

«Грознефтехимремонт» треста № 2 йолча РСУ кхоалагIча участка болхлой цахаддаш социалистически яхье хьалхара моттигаш йоахаш, тIа-тIа хьинарегIа къахьегаш, шоаш деча балхий дикал айеш хьабоагIа. Укх шера цар яьча капитальнии текущии ремонташ во я е кхоачам болаш яц, аьнна бехк баккха безаш моттиг хиннаяц.

КхоалагIча участкера монтажникаш дика бовзаш ба треста ерригача подразделенешка, хIана аьлча цар кулг тIа ца кхоачаш цхьаь цаI установка йисаяц. Заказчикаш массахана раьза хул цар беча балха.

Дуккхача шерашка участка коллективана кулгалдеш ва прораб А. Тысевич. Йоккха опыт, нахаца Iимерза, царца дагавоалаш хилар — уж я цун оамала керттера белгалонаш.

— Соца болх бераш говза, шоашта тIадиллар цIена чакхдоаккхаш, лакха квалификаци йолаш нах ба, — йоах цо ше. — Кхы а да царех ала дезаш — инициатива йолаш ба уж. Цигара хьадоагIа тха деррига толамаш.

Цкъа аьннар шозлагIа хьалхадаха дезаш вац А. Тысевич. Участкера хIара болхло ший моттиг йовзаш, кхычарел тIехьа ца вусаш болх беш хул. «Ассаш» ца аьлча кхы фу аргда йоккха опыт йолча монтажникех Гритчин Валерий Степановичах, Клесов Владимир Николаевичах, Одинцов Василий Григорьевичах, газоэлектросварщикех Бакиров Владимир Александровичах, Косарев Валерий Григорьевичах, Шерстобитов Николай Петровичах, Табунщиков Петр Тимофеевичах.

Белгалдаккха деза, участка коллектив моллагIдола монтажни балхаш чакхдаха ховш йолга.

А. АЮБОВ.

КЕРДА НАЬКЪАШ ЛЕХ

ХIара шера дегIайоагIа мехка промышленни предприятей энерговооруженность, энергоемкость. Из иштта долга кхетаде хала дац Карабулакерча химически реагентий заводе нийсвелча. Масала, духхьал укх цхьан шера 14 миллион тонн условни котельно-пийшка доагорах (Iаламан газах) пайда ийцаб укхаза.

Дукха ха яц ара шелал эттача газ ца тоъаш Сунженски районе бахача наха йоккха хало хьийга. Кхы дикагIа хьал дацар промышленни предприятешка а. Цхьадолча деношка болх соцабе безаш хулар. Из дора квартирашка, шоай доалахьарча цIеношка бахача наха газ хургйолаш.

ДIахо ла йиш йоацаш дар этта хьал. Из дIадаккхара нийса никъ лехар заводо. Керда газови лини а йилла, районера сетеш мукъаяьхар цо.

ПланагIа шийна оттаяь продукци арахецара завода эш 55 эзар гигакалори йIовхала энерги. ХIаьта шера эша электроэнерги а кIезига яц — 8,5 миллион киловаттсахьат. ТIаккха мел ба аьнна, хет шоана предприяте энергетически боахам... Кхоачам болаш да ер масал: завода коа гIолла чакхбоал 15 километр йIоахал йола лакхавольтни кабель. ХIаьта лохавольтни кабель цул массехказа бIаьхагIа ба. Технологически оборудоване тIа латт 600 гаргга электродвигатель. Уж бе-бе а тайп-тайпара дозал долаш а да. Эггара зIамагIчарна эш 125 ватт, эггара доккхагIчарна — 317 киловатт.

Цу чоалханеча боахама кулгалдер завода энергоцеха начальник Ковалев Алексей Николаевич ва. Из болх цо бу завод хьайийллача денз. Иштта укхаза овсаре къахьегаш ба предприяте керттера энергетик Павлов Алексей Евстафьевич, электромонтер Сиволапенко Виктор Кириллович.

Къаьстта теркам тIабохийт завода коллективо молаш долчеи техническии хих бизза пайда эцара а цунна кхом бара а. Духхьал молаш долча хин боарам цхьан шера 117 эзар кубометрага дIакхоач укхаза. Цу хьакъехьара мероприятеш чакхъяхаро аьттув беннаб 5,6 кубометр хий кходе. Дикалгахьа дола хувцамаш хиннад технически хих пайда эцача а.

Къаьстта гIадвугаш да чакхдоалаш латтача шера завода коллективо 629 тонн условни доагор, 3126 гигакалорий энерги, 411 эзар киловаттсахьат электрически энерги кхояь хилар. Цо аьттув лургба Iан бетташка хьинарегIа болх бе.

Завода энергетикаша кхетаду, шоаш даьр кIезига деце а, де дезар кхы а дукхагIа долга. Цудухьа дIахо а материалаштеи ресурсаштеи кхом белга тоадарга бода никъ лех цар.

А. СИНЧИНОВ.

БОАДОННА ДУХЬАЛА

(Ужахов Хьажбикара 80 шу дизарга)

Советий Iаьдал эттача хьалхарча шерашка вай халкъа юкъе долча дин гIулакхашца хьинаре къовсам лоаттабаьча дуккхача нохч-гIалгIай йоазонхоех цаI ва Ужахов Хьажбикар.

Сона хетачох, цу темагIа цо язъяьча произведенешта юкъе къаьстта теркам тIаозаш да 1931 шера кепатеха дола «Шайх» яха дувцар.

Ховш ма хиллара цун сюжета кIийленга бижар хIила долча ахархочох бола вайнаьха халкъа фаьлг ба. Цу тIа вувца турпалхо, тайп-тайпара киловзал а лелаеш, «шайхала» воал, наьха яьйна хIамаш, хьайбаш, рузкъа мичахьа кхаьчад ховш ва, яхаш. ХIаьта дайнар хьалаха йоккха хало е езаш вац из, хIана аьлча къоалаш дер е из ше, е цун новкъостий ба.

Цу тайпара «шайхала ваьннача» сага сий денгара ди ме дала лакхлуши айлуши доагIа, дуккхача моттигашка дIайовз цун цIи. Цхьабакъда, юххера, а цхьан чIоагIа вIаьхийча сага цIагIара дайна дошув хьалаха дезача отт из.

«Шайх» Iалаьмате веха хьовз, хIана аьлча вIаьхийча сага цIагIара дайна дошув е цун а, е цун новкъостий а «бехкагIа» дац, цудухьа из хьалахар чоалхане гIулакх а да.

Дале а, вIаьхий саг ше яхачун тIара валац, кхаь дийнахьа дошув хьалаха аьттув ца боале, «шайха» корта дIабаккха дош лу цо.

Ваха-вала моттиг йоацаш висача, дошув хьалаха раьза хул «шайх». Цхьаннахьа юрта йисте къаьстта латтача цIагIа Iергва со оал цо, цига къу гучаваккхара дуIаш дергдолаш. Ма дарра аьлча, цу тайпара фусам хозахета харжац цо. Аьттув боале вада лаьрхIа ва из.

Цхьабакъда, цига а «шайха» меттар хилац. Цун уйлаш кхетаяьча вIаьхийча саго тешаме ха оттаду из вагIача цIен гонахьа, ше а хIара дийнахьа цкъазза «шайх» фу деш ва хьажа воагIа.

ВIалла дагадоацача тайпара «шайх» Iоткъамах кIалхарвоалаш дIадерз из гIулакх. ВIаьхийча саго ше новкъостал ду къу гучаваккха. Духхьашха ер волча а хинна ше араваьлча, къоал даьр малув ховш деце а, лочкъадаь дошув мичахьа да хайнад «шайха» яха хабар арадоаккх цо. Йилла ха чакхъяла цхьа ди мара ца дисача хана, вада лоархI «шайхо». Цхьабакъда, из де дезаш хилац цун, хIана аьлча цу хана цхьанне чIоаггIа тата ду из чувагIача цIен наIарах. «Шайха» нийI хьайийллача, хьалха вIалла бIарга ца вайна саг духьалвоагIа цунна. Гора а кхийте, къу ш хиларах дари ду тIавенача.

ХIама ховш, къайле йовзаш ва яхаш «шайхах» наха дувцар дIахезача, бокъонца теш къу лочкъадаь дошув дола моттиг мичай а къоал даьр малув а цунна ховш хиларах. Цудухьа ше вIаьхийча сагага дIа ца вувцар дех цо. Бакъдар гучадоале хьалъэлла вувргва со, яхаш, Iокад саг.

Лочкъадаь дошув мичад хайча, къу маьршша дIа а вахийта, цу сахьате из дIаделла доаллача вода «шайх». Иштта, шийна дага а доацаш, боккхача Iоткъамах воал из, цул совгIа гIадвахача вIаьхийча саго хьакорадаьчох ах дошув а лу цунна.

Цхьабакъда, дIахо йодача хана цу тайпарча гIулакхашта ший корта кIал бехка беза бахьанаш хургдоацаш, нахага долчча бесса бакъдар дIаала лоархI къонахчо. Цхьабакъда, цох хIама хилац.

Ше шайх воацалга дIахайтара нах маьждиге гулбеннача хана, жи, дIадовдалаш, тхов тIабоагIа вайна, аьнна, мухь техаб цо. Из тийша хиннав, цу тайпара хIама хург ца хиларах а, хIаьта ше яхар бакъ ца хилча, нах ше хIама ховш, къайле йовзаш саг ва яхарах шекбаргхиларах а. «Шайхо» цIогIа техача цаIаш наIарах а вожаш корех а, ше-ше хьалхавала гIерташ, пенех беттaлуш маьждигера аралелха болабеннаб нах. Цудухьа тамаш е езаш хIама дац тишденнача маьждига тхов чукхетар а.

ТIаккха, цу тайпара тамашийна хIама хилча, мишта тешаргбацар баьде лоамарой саг «шайхала» ваьннав, яхаш дувцачох.

Белгалдаккха деза, из санна е цунна тара леста чулоацам бола фаьлгаш дунен тIарча дуккхача халкъий долга. Масала, Аарне-Андреева (Ленинград, 1928 шу) систeмерча «Фаьлгий сюжетий указатела» из сюжет 1641-гIа номера кIал латт.

Ховш ма хиллара, цу тайпара дунен халкъий багахбувцама дуккха а произведенеш шоай идейно-художественни чулоацамга диллача доккхача хьаькъала дай боацача бIаьхийча наха духьала йолча фаьлгий циклана чуйоагIаш я. Цига хьалдолчунца къайсача халкъа викало толам боаккх. Юххера вIаьхий саг Iовдала хилар гуча а доал, мискача сага дика кума а кхоач.

Бакъда, дукхагIйолча Нохч-ГIалгIай багахбувцама произведенешка из сюжет ший тайпара лостам болаш хул. Укхаза дукхагIча даькъе цу тайпарча фаьлгаша шоаш ма барраш гучабоах миска нах Iехабеши буаши бола дин-клерикански сослове викалаш. Иштта да-кх лакхе бувцача вайнаьха фаьлга тIа а: зуламаш деш лелача саго, ше «шайх» ва аьнна цIи дIа а яхийте, кхыча наьха хьакъ дуъ.

Цудухьа чIоаггIа хувцабеннаб фаьлга идейно-художественни чулоацам, хIана аьлча укхаза нах бел, къемиска хиларах а доацаш, духхьал вIаьхий хила ловш а атта рузкъа лахара тIехьаваьнна а, ше хIама ховш, къайле йовзаш ва, яхаш лелача «турпалхочох».

Цу тайпарча произведенех ба ца аьлча, чIоаггIа царна таралесташ ба «Поп-ворожейка» яха эрсий халкъа фаьлг. Цунна кепатехай «Русские заветные сказки» яхача гуллам тIа Афанасьева. Цу тIа вувц киназа чу мел хиннар хьал а тесса, нах Iехабе волавеннача мозгIарах.

Белгалдаккха деза, цу тайпара антиклерикальни фаьлгаш вайнаьха багахбувцамца кIезига ца хиларал совгIа, чIоаггIа даьржа хилар а. Из вайнаьха фольклора йоккха раздел я. Из иштта долга дика ховш дар дуккха хьалха денз а. Ч. Ахриева XIX бIаьшера ше даьча балхаш тIа хьахьекхар, цу тайпара сюжеташ дукха йолга.

Шеко яц, цу тайпара вайнаьха фаьлгаш кхыча халкъашкара хьаийца доацалга. Уж хьахиннад Нохч-ГIалгIай юрташка баьхача моллаштеи шайхаштеи цхьан оагIорахьа а мискача наха шоллагIча оагIорахьа а, нийсагIа аьлча, хьалдараштеи цар боацабеш бараштеи юкъе лаьттача гIулакхий бокъонцарча кIийлен тIа. Цудухьа цар керттера чулоацам моллаши шайхаши бегбоахаш ба, хIана аьлча цар еррига уйлаш наьха хьакъ даара тIаерзаяь йоландаь. Из дика гуш да, масала, «Молла ворда яь бакъилг» яха фаьлг Iобийшача.

Ма дарра аьлча цу тайпарча фаьлга чулоацам бижаб «Шайх» яхача Х.-Б. Ужахова дувцара кIийленга а. Автор Iийнавац духхьал фаьлг дIаязбаь, цо цун литературни обработка яьй. Къаьстта из дара тIадерзадаь да ший произведени дIайолаеш Х.-Б. Ужахова турпалхой цIерех, цар вахара шерех, дезалеи социальнии хьалах, уж бахача ханах моттигах хоам бар.

Из даьчул тIехьагIа, ше ма ярра йолча фаьлга сюжетагIа язду авторо, турпалхой сутарал хьахьокхача дуккхача эпизодашца из кIоарг а еш. Хьалхарча даькъе цунна тIаерзаяь я дувцара турпалхой вахаре нийслуча тайп-тайпарча гIулакхашта авторо лу кIоарга характеристика а.

Ма дарра аьлча Х.-Б. Ужахова дувцара керттера турпалхой — Мускхийи Аптии вайна гу дуккхача оагIошкахьара: уж шаккхе ха яха нах ба, цхьан юрта бах, шоайла хьоашал доагIаш ба, къе-миска бац, цхьабакъда, шаккхе а тIехье йоацаш висав. Из тIеххьардар дацар садуар. Дезалгара новкъостал доацаш, мишта дахаргда вай къаделча, мишта алсамдоаккхаргда вай цIагIара рузкъа яха уйлаш йосс цар дегашка.

Юххера а царех цхьаннена дагадох ше «шайх» ва аьнна арадаккха, тIаккха къахьега а дезаргдац, шортта хIамилг хьатIа а йоагIаргья. Шийна дагадехар ший тешамеча новкъостага Аптега дувц цо. ФуннагIа-моллагIа даь а наьха рузкъах баха ловш бола доттагIий къоалашка бовл. Мускхеи цун новкъосташеи наьха кхийнашкара хьайбаш леchкъаду, уж хьунагIа дIа а кхувлаш, лаьрхIача моттиге дут цар, хIаьта «шайхала» ваьннача Апте уж долча даьшка хьайбаш латта моттигаш дIаювц, из дарах дукха ахча а доаккхаш.

Цу наькъаца баьде нах Апти далла везваь вайта саг волга тешабе аьттув а боал цар, цунца шоай кисаш хьал а дуз.

Фаьлга сюжета юкъе тайп-тайпара авторски отступленеш а еш. Х.-Б. Ужахова ший низ дIакхоачар ду цу киловзанчий сийлал хоарцаяра, цар дегаш даьсса хилар гучадаккхараи хьахьокхараи, шоай киловзал лелае царна аьттув лоамарой баьде а Iовдал а хилар долга хьагойтара.

Из дарца нах дин гIулакхаш леладераштa духьалбаха гIерт автор. Къаьстта теркам тIаозаш я дувцара чаккхе: ше леладечох чIоаггIа дехкеваьнначул тIехьагIа, вIалла дагадоацаш тишденна маьждиг харцар бахьан долаш чIоагIлу Апте «Шайхал».

Советий Iаьдал эттача хьалхарча шерашка Нохч-ГIалгIайченера дуккха нах чIоаггIа даьлах тешаш хиннадаь, вайнаьха къонача литература хьалхашка эттар ма хулла сихагIа наьха сердал ялара декхар дар. Цу даькъе Iалаьмате лоархIаме дар Х.-Б. Ужахова, кхыболча нохч-гIалгIай йоазонхоша санна, дин авторитетий халкъа духьалара гIулакхаш гучадоаха халкъа багахбувцама произведенеш наха дIайовзийтар а цу жанрах кердача заман коггIортолга яр а. Алхха цудухьа да-кх Х.-Б. Ужахова ший дувцара кIийленга бовзаш бола фаьлг биллар а. Ала деза, из цу хьакъехьа хьалхара масал ца хиларах а. Цул хьалхагIа 1927 шера кепатехар «Мишта хилар къунах шайх» яха Шерипов Заурбека яздаь дувцар.

ХIаьта а ала деза, дуккхача кхыбараша духхьал фаьлг хьатIаязбарах кхоачаш баь хиннабале. Х.-Б. Ужахова бокъонца дола художественни сурт-сибат а бокъонца бола литературни турпалхой а хьакхелла хинналгах.

Ший тайпарча наькъаца халкъа фаьлга сюжет хьа а ийца, Х.-Б. Ужахова чIоаггIа кIоаргъяьй цун социальни уйла, из дарца из произведени хIанзарча денна гарга а йоалаяь, цох кердача заман герз даьд.

Уж дешаш ала дезаш да вай массехк шу хьалха Х. Нурадилова цIерагIча республикански драматически театра сцена тIа оттаяьча «Хиланза ца ваьнна шайх» яхача У. Ахмадова пьесах а.

А. МАЛЬСАГОВ,
литературовед.

ИЗ ВИЗЗА ГОВЗАНЧ ВА

Болх беча чоалханеча механизмай таташ латтар литейни цехе. УрагIа ухар ший тайпара хьаж йоагIа кIур. ЦIаста мо цIеденнача, лоаладаьча аьшка гонахьа шоай гIулакхаш деш хьувзар болхлой.

«Барахоев Iумара Мухьмад вовзий хьона?», — хьаьттар аз цхьан болхлочунга.

«Из ца вовзаш малав тха заводе?», — аьнна, гаьна воацача, йоккха гайка дIахьувзаеш воаллача къонахчунгахьа кулг лостадир цо.

Укхаза воагIача хана, белггала сибат долаш, цIимхара саг хетар сона Барахоевх. Из иштта доацалга хайра сона, цунна дIатIаваxача. Массаболча литейщиккий санна цун ший тайпара бос бола юхь, Iимерза бIаргаш, кадай борал зийра аз. Из ховш вецаре, пенсионер ва аьлча тешаргвацар со Iумара Мухьмада дIатIахьежача.

Айса бена никъ аз дIабийцача, эхь хеташ санна велакъежар из:

«Сона-м хац, хьога фу дувцаргда. Газета тIа яздалла тамашийна вахар дац са дар-м». Цхьабакъда, дувца эттача, дуккха хIамаш дар цун дувца йиш йолаш.

1949 шера Чимкентски областе, Шахты яхача городе дIайолаелар цун къахьегама биографи. ФЗО а яьккха, шахтер - проходчикалла балха эттар из цига.

Ховш да лаьттан кIала болх беча шахтерага фу хьал да. ХIаьта, Мухьмад шийна аьтто лехаш вацар. Ханна зIамига вале а, къонахашта нийсса леладора цо ший гIулакх. Дукха хIама бIаргадайна шахтераш а цецбоахар цун денало а хьинаро а. Итт шера гаргга болх бир Мухьмада шахте. Забое чIоагIделар цун дог, низ чубера дегIа.

Во нийслуш дацар Мухьмада вахар: дукхабезача балха тIа вар, саг а йоалаяьяр. Цхьабакъда, ший Даймохк дагабоалаш саготдора цо. Цудухьа 1958 шера Грозне цIавера из.

Эггара денал долча къонахий професси я литейщик яр. Мекъачун, эсалчун моттиг яц литейни цех. ТIаккха, цига мара кхы мичахьа балха оттаргвар шахтер хинна вола Барахоев?

Хьалха шахте санна, тIатеIIа къахьега волавелар из «Красный молот» яхача заводе.

Разнорабочий, литейщик, формовщик, канавщик — цхьа специальность яц литейни производстве Iумара Мухьмада Iома ца еш. Эггара халагIа долча, болх тоабенна боацача оттар из. ДIа мел эттача хьаьнала къахьегаш чакх а ваьннав.

ТIехьагIа сборщика професси Iомайир цо. Массарел сакъердамегIа хетар цунна из. Цу халача балха беттбетта ший декхараш кхоачашдеш пенсе ваххалца хилар из. Цун хьинарга, нахацарча Iимерзалга хьежжа сий дора Iумара Мухьмада новкъосташа.

Массаза социалистически яхье котвувла производства передовик ва аьнна, аргIа йоацаш цунна квартира яла соцадир кулгалхоша. Квартира эшаш вар Мухьмад. Эшаш вале а, «соначул чIоагIагIа из эшаш нах ба вай заводе», аьнна, ордер дIаэца тиганзар цо. Дукха дезал болча цун нокъоста дIаелар из.

Барахоев Iумара Мухьмада дицлургдац 1970 шерара цхьа ди. Цу хана массехк грамота а благодарность а йолаш, цIихеза болхло вар из. Цу дийнахьа заводе собрани йолаш, актови зал йинзза нах бар. Президиуме

багIар обкома секретарь, дикагIа бола болхлой а кулгалхой а. Къамаьл деча обкома секретара цIаьхха ший цIи йоаккхаш хезар Мухьмада «...толамаш дахарах Къахьегама Сийлен III-ча степена орден лойла... Кхы хIама хазанзар цунна — ше президиуме дIатIавахача а наькха тIа орден Iоэллача а, — из гIанахьа долаш санна хетар.

Саррахьа чуводаш уйла йир цо ший вахара наькъа, «Нийса хиннаб са никъ. Дерригача халкъа духьа ба, аьнна, правительствас из никъ лаьрхIалга, са къахьегам зийна, сона орден енналга из нийса хинналга деций?» — йоахар цо ше-шийца.

ХIанз салаIа йиш я, аьнна, паргIатвала мегар кхывар. Цхьабакъда, Мухьмад шийна карагIдаьнначох кхоачамбаь Iеш вацар. Еннача ордено кхы а дикагIа болх бе декхар шийна тIадилларг лаьрхIар цо.

Юха а хIара шера котвувл из социалистически яхье, юха а алсамйоах ший выработка, кхы а лакхагIа айлу цун хьоккамаш. Дайнзар цо хьийга къа, пхи шу далалехьа Къахьегама Сийлен шоллагIча степена орден елар цунна.

Шийх бокъонца завода да хетандаь, цун цатоамаш, халонаш ший цагIа йолаш санна хала хетт Мухьмада. Массе хана дIакхувсар литейни цехе лоаладаьча аьшка отходаш. Царех кхом хеташ, дукха уйла йир Мухьмада, мишта дIадоаккхаргдар-хьогI балха юкъера из хьаштдоацар, яхаш. Из аьшк шлаках цIендеш юха лоаладе, аьнна рацпредложени елар цо. Цунах хIанз шера шовзткъа итт эзар сом пайда боал завода.

Пенсе ваха ха хьатIаэттар 1981 шера. Могашал а низ а хьалха санна дика бацар Iумара Мухьмада. МоцагIа шахте а тIехьагIа литейни цехе а эза халонаш тахан гучаюовлар. Цхьабакъда, завод йоацаш ше леладургвоацалга ховш вар из. Цудухьа стопорщикалла ваьнна, ший цехе висар из.

Лоаладаь аьшк Iодахийта эшаш я цо еш йола стопораш. Барахоев цу балха тIа вахача хана кхаьнне беш бар из болх. Цхьа ха яьлча, ше-ший бахьанаш долаш дIабаьлар цигара цун новкъостий. Къахьегам кIезиг дукха кхыча тайпара вIаштIехьбаьккхача шийна цхьаннена булургболаш санна хийтар Барахоевна из болх. Кхы саг хьа ца эцаш, ерригача цехе ше цаI мара кхы стопорщик хургвоацаш, барт бир цо кулгалхошца. Цу хана денз, хьалха кхаьнне баь болх, ше цхьанне бу Iумара Мухьмада.

29 декабре ткъаь итт шу дуз из укх заводе вена. Къахьегама ветерана Iоаяь опыт дуккхаза накъаяьннай болхлошта а кулгалхошта а. Iалаьмате дукха ба заводе цо Iомабаь специалисташ. ХIанз а къоначарна ший говзал дIалуш къахьег цо.

Деза лоархI коллективе Iумара Мухьмада дош. Дика тешал ду цунна наха. Из вувцаш № 14 йолча литейни цеха начальника заместителa Алиева Эхтибара Масмали-оглы иштта аьлар: «Барахоев Мухьмад санна говзал лакха йола специалисташ дукха бац тха заводе. Ший болх бехктокхаме баь ца Iеш, творчески, уйла еш бу цо. Сона мел вовзача хана ший деша да волаш деналцеи хьинарцеи къахьегаш чакхваьннав из. ХIанз а, ше пенсе воллаше, 200 процента дукхагIа план ца еш Iийна вац из цкъаь цкъа. Материалаш кхояра а боккха теркам тIабохийташ ва из. Саха тедаш цхьа турбаш я балха эшаш. Хьалха цхьан турбах цхьа дакъа мара даккхацар оаха. Отходаш дукха йоалар. Iумара Мухьмада рацпредложени йир цхьан турбах кхо дакъа даккха, аьнна. Цунах заводо хIара шера цхьа вагон турбаш кхою».

Ший вахар ираз долаш лоархI Барахоев Мухьмада. Наха эшшача хиннав из массе хана.

Дукха дезал ба Барахоева. Иiъ йоI маьре яхийтай цо. Ши йоIи воIи цунца ба. IIоай даь вахаро мишта баха беза масал лу царна. Из санна къахьегама тIера а нахаца Iимерза а ба уж.

ЯлхлагIча классе школе деша вагIа Iумара Мухьмада цаI мара воаца воI. «Воккха хилча мала хургва хьо?» аьнна хьаьттача «папа морг хургва со», — оал кIаьнко.

Дуккхача хана Барахоев Iумара Мухьмада мастер хиннав Теймиров Рамиз Новруз-оглы. «Iайха кулгалдеш хинна болхло мишта хет хьона», аьнна аз шийга хьаьттача, лоацца аьлар Теймирова: —Барахоев яхий Iа? Из визза къонах ва!»

Цу дешай маIан дай ца де, кхы хIама хаттанзар аз.

М. ЧАХКИЕВ.

Доазол дехьара

Бокъонаш цхьатарра а вIаши пайдане а йолча кIийлен тIа чIоагIлуши алсамдувлаши да дегIаухача мехкашца, масала, Гарггарчеи Юкъерчеи Малхбоален мехкашца, СЭВ паччахьалкхенаша - членаша цхьана чакхдоахаш дола гIулакхаш. Цу региона дегIаухача мехкашта СЭВ паччахьалкхенаша - членаша деш долча экономически а технически а гIон боарам кхозза гаргга дегIабеннаб укх тIеххьарча итт шера. Цун гома чу болх бе йолаялийтай 2100 совгIа промышленни объект, цу даькъе Афганистане — 170. ДегIаухача мехкашта социалистически паччахьалкхенаша деш дола гIо керттерча даькъе тIадерзадаь да дукха отраслаш йола боахама комплексаш хьалъяра, хIанзарча ханара база кIийлен тIа цар экономика дегIакхувлара йIаьххача ханна лаьрхIа йола программаш кхоачашъяра.

Ер сурт даьккхад Афганистане. КIора боаккхача афгански шахтерашта гIо деш ба цар чехословацки новкъостий.

ЧТК—ТАСС сурт.

КЪАМАЬЛ ХИЛА ЙИШ Я

ООН Генеральни Ассамблея 43 сессе М. С. Горбачева Афганистана хьакъехьа оттаяьча кердача инициативаша хьахьокх, Афганистанах йола женевски соглашенеш чIоагIъенначул тIехьагIа ялх бутт баьлча цигара хьал тоадара гIулакх чоалхане долчара аттача даккхара реальни никъ.

Цу хьакъехьа принципиальни лоархIаме хет сона 1989 шера 1 январе денз моастагIал долча дерригача оагIонашкахьара Афганистане доагIа герз соцадарахи тIехьа а ца тетташ шеррача кIийлен тIа правительствах дола дош афганцаша шоаш къоастадарахи, тIом соцабарахи йола предложени. Цо предложене къаьгга гойт, вож оагIув — Вашингтони Исламабади — шоашка кхоача дакъа кхоачащдара хьалхьоаяр духьа женевски пакетера шоай дакъа «тIехкхоачащде» Москваи Кабули кийча хилар...

Ховш ма дарра, советски эскар арадаккха доладаь доллаше а, США-си Пакистанеи дIахо а тIемца новкъостал ду афгански антиправительственни формированешта. Из бахьан долаш мятежникий лидерий йиш хиннай тIом чIоагIбе, афгански городаштеи юрташтеи хадданза ракеташ етта. Мехкара хьал тоа ца даларал совгIа, чIоагIагIа ирденнад, цо шекводаккх женевски процесс толаме чакхъяргхиларах.

Советски Союзои Афганистанои цкъа аьнна Iийнадац, цхьан оагIоно договорагIа шийна тIанийца декхараш цIена кхоачаш а деш, вокх оагIоно доха а деш дола гIулакх хила йиш йоацилга. Из иштта доллаше а, Пакистанои США-си шоай харц никъ дIахо хьу, из ца дича, советски тIема новкъосталща Кабуло «моджахедаш» хIалакбергба а яхаш. Правительствашта юкъерча договорий кIийлен тIа деш дола из тIема новкъостал соцаде аьнна, женевски соглашенеш тIа хьоахадаь деце а, хIаьта Кабул женевски соглашенеш хила дуккха хьалхагIа ший оагIонгахьара тIом соцабаьи духьал латта группировкаш переговораш е тIахьийхаи йоллаше а, дунен тIарча диккa дукхачар хьаллаьцар Вашингтонеи Исламабадеи из «аргумент».

М. С. Горбачева кердача инициативас Пакистанеи США-си женевски соглашенеш телхаяра цхьаккха юридически а е «моральни» а бахьан дитац. Цул совгIа, цхьадолча даькъе Афганистане тIема кхоачамаш ца кхухьийташ вIаши соцаде аьнна, укх шера бIаьсти оттаьяча американски идеяна тIехьа а я. ХIаьта, из идея юхаяьккхар, хIана аьлча, Вашингтоно ООН членаш йолча шин паччахьалкхенна юкъера гIулакхаши кхоалагIча мехкашка гIолла мятежникаш герзаца Iалашбарах йола ЦРУ къайлагIара операцеши цхьатарра лаьрхIандаь. Цхьабакъда, Афганистана нейтралитетеи демилитаризацеи хьакъехьа ООН-е гIолла дунен халкъашта юкъера конференци гулъе аьнна, октябре Кабула предложени оттаьчул тIехьагIа моастагIал долча оагIонашта герз телилга соцадар доагIаш хилар. Укхаза дувцар дунен халкъашта юкъерча бокъонга диллача духхьала «мораторех» дац, хIанз, шеррача кIийлен тIа правительство хьае лерхIаш машаре афгански юкъера диалог хилийтара эша хьалаш хьадарах да, вешта аьлча, консенсуса кIийлен тIа тIанийца ООН Г А Афганистана хьакъехьа йола резолюци кхоачашъяр да. ХIаьта ,М. С. Горбачева предложени оттайир, иштта йола правительство хьахулача юкъа Кабуле а Афганистана кхыча стратегически центрашка а машар лоаттабара ООН низий контингент яхийта аьнна, афгански конфликт политически къоастаяра инструмент хиларах тарра, ООН лакхлуш бола лоархIам теркал а беш.

М. С. Горбачева инициатива, хьалхагIа «мораторех» оттаяь американски предложении Афганистана нейтралитетеи демилитаризацеи хьакъехьа дунен халкъашта юкъера конференци ярах йола Кабула идеяи вIашагIтохаш я ала метаргда.

Укхаза да Вашингтонаи Исламабадаи уйла е хIама. Нагахьа санна цар из тIа ца эце, тIаккха дунен халкъий сообществана хьалхашка шоаш гучабоахаргба цар, ООН-ага гIолла яьча женевски соглашеней кIийлен тIа афгански проблема политически къоастаяра духьалбараш шоаш хиларах тарра.

Бакъда, нагахьа санна США-и Пакистанеи оагIонгахьара афгански гIулакх къоастадара раьза хинна жоп доагIе а кIезига йоацаш проблемаш юсаргья, хIаьта царех керттера яр переговораш е истола тIа ховша, тIом соцабе пешаварски группировкай лидераш раьза хург ца хилар я. Бакъда нагахьа санна афганцашка шоай проблемаш шоашка къоастаяйта йиш хулийте, тIаккха оппозице цхьанна группировкага йиш хургьяц, арахьара тIадоагIача тIема новкъосталга сатувса, кхыметтел цун эггара чIоагIагIа тIема тIехьабаьнна лидераш а кердача тайпара хьожаргба эттача хьалага, массе а оагIонаша тIаэцаргйола компромиссеш лаха боргба. Цул совгIа укхаза цхьа къаьстта йола прогресс хIанзе а гучаяьннай — укх тIеххьарча хана мехка чухь а цул арахьа а дуккхача группировкашца бувзам тессаб Кабула.

Дукха ха йоацаш Афганистанаца баьча бартагIа Саудовски Араве хилар пешаварски «ворхIне альянса» викалаштеи, СССР кхыча мехкашцарча гIулакхий министра хьалхарча заместитела, Афганистанерча СССР посола Ю. Воронцовнеи юкъера переговораш. Исламабаде уж переговораш дIахо яхьа барт баьб. Афганистане машар оттара кхы цхьаькха а гIа баьккхаб.

В. АНДРЕЕВ.
(АПН).

«УЛИЦА ТIАРЧА САГА» ХЕТАР

Кабула улицаш тIа нахагара массехк интервью ийцар аз, массанега цхьа хаттар а деш:

— Мишта гIулакх доагIа шун советски салташца? Уж укхаза бахкарах Афганистана хьахиннар фуд? — аьнна.

Ер да цар денна жоп.

— Советски эскаро лора а веш дуккхаза Хайратонера, Афганистана къулбаседера Кабуле товараш кхихьад аз, цхьаккха зе-зулам ца доалаш, — йоах Фархада. Кабулерча микрорайонашкара вола торговец ва из. — Советски салташта юкъе кIезига бац са доттагIий.

— Советски салташеи эпсарашеи новкъостал ца деш тIема духьала отталургдацар тха герзашцара низаш — жоп делар кабульски муниципалитета хьалхашка царандоя (милице) постовой волча Насруллас аз даьча хаттара. Ше аьннар бакъде бIубенна волча саго санна дувц цо. — Доазол дехьарча тIема советникаша хьехаш Пакистане лаьрххIача лагерашка Iомаеннача оппозице подразделенешта иштта ка йоалаш духьала лоатталургдацар тха эскар. Прогрессивни карагIдаьннараш лорадара еррига хало хIанз тIаоттача хана кхетабу Iа советски новкъостала лоархаIм... Мишта гIулакх доагIа са советски эскаре гIулакх деш болча нахаца? Уж доттагIцоа новкъостал де массаза а кийча бола кагий нах ба. Сона а гуш эрсий салтевелар Чарикара юхерча кишлаке афгански йиIиг моастагIчо беча тIемах лораеш.

«Шахе до шамшира» яхача кабульски маьждига моллa Амануддин шеко а йоацаш раьза ва са хаттара жоп дала.

— Дукха ха хьалха денз эрсашца доттагIала гIулакхаш долаш да тхо, — йоах цо. — Афганцашта машар меттаоттабе новкъостал деш цар дер АллахIа ловш дола гIулакх да.

Бакъда, кхыца тайпара уйлаш а я. Города юккъерча базар тIа кхийтар сох Кабулера Гафур яха саг. Афгански столице бахача нахах цхьабараштa хетар хезар сона цигача.

— Советски Союзо тха мехка эскар дайта дагIацар, — йоах Гафура. — Ши-шегIа вIаштIехьдала мегар дерригa а. Афганца довза ма дезий юххера а афганцо яхар. Массехк шера Пакистане ваьхав со. Байлда баха дуккхабараш шоай мехка цIабахка лоархIабац, Афганистане советски эскар да яхаш. Са цхьаккха хIама дац советски салташта духьала. Цхьабакъда, Iайха уйла ел Iа, доазол дехьара эскар СССР-е хилча мишта хургдар? Мишта хетаргдар хьона?

Лицея преподаватель вола Гулям Наби вIалла раьза вац Гафура яхачоа.

— Са даьдас дувцар, хаАманулл-хана прогрессивни лача хана Советски Россе, правительство лораяра новкъостал дир, яхаш, — аьлар цо. — ХIаьта кховзткъа шу хьалхагIарча хана, Советски паччахьалкхено Афганистана самолеташ, тIема кхоачам, ахча делар. Тахан советско-афгански цхьана къахьегара объекташа йиш хулийт мехка газ яккха, йоккхийча панелех цIенош хьалде, электроэнерги яккха. Тха бераша СССР-е салоI... Афганистанера хьал тоадара йолча женевски соглашенешта раьза ва со, бакъда, договор дика да, нагахьа санна цу тIа кулгаш яздаьча оагIонаша цу тIа оттадаьр кхоачащдой. ХIанз Малхбузен, эггара хьалха США, «машар бергбоацача» оппозицен провокационни новкъостал лоаттадеча хана,

Къаман барт бара политика дIакхайкаьчул тIехьагIа хIама ца эшшаш ши шуи, женевски соглашенешта кулгаш яздаь ах шуи даьннад. Афганистане хьал тоадара перспективаш хьахиннай. Кабула улицашка деча къамаьлаша тешал ду дукхагIбола афганцаш тIом соцабара тIехьа хилара. Кхоачашхургдий-теш машар оттарах царна дагадоаллар?

А. МАНОШКИН,
АПН корр.

Кабул.